

מסכת ה'קוים על פי ל' חילופי גישה מובאים על פי כתב-היד האחר הכולל את כללי בג"ד כפ"ת דסמין
 לח"א (ק), ועל פי דפוס מנסובה (ד"ס).

כללי בג"ד כפ"ת דסמין ליהו"א שיעדתי בהקדמת החיבור

הכלל, כל בג"ד כפ"ת דסמין ליהו"א רפי', וסימניך מפני שמי נחת הוא, בר
 ממפיק, מפפיק, דחיק, ואתי מרחיק.¹

מפיק

אין דינו כי אם על אותיות הר"י כשתוציאם, בסוף תיבה, ולכן אין לאל"ף דין
 מפיק, משל הה"א בצדה תשים, וי"ו ידיו תביאנה, וי"ד שפתי תפתח:
 ובכלל זה יש לכלול ה"א הנקודה פתח אשר קריאתה כעין מפיק ה"א, כמו
 ולא נה בקם, יחזקאל ז', תגביה פנשר דירמיה מ"ט, ודעובדיה, אבל אם הה"א

ישיעדי בהקדמת החיבור ח"ד"מ

1 מפני שמי נחת הוא: מל' ב' ה. 6 בצדה תשים: בר' ו' טז. ידיו תביאנה: וי"ו ל' שפתי תפתח:
 2 חז"ל נא י"ז. 8 ולא נה בהם: יח' ז' יא. תגביה כנשר: יר' מט' טז; עו' ד'.

- 1 כלל זה עדיק יומין. הוא נמצא כבר בקונטרסי המסורה המיוחדים לאהרן בן אשר (ראה דוקס, עמ'
 41 ואילך; דקה"ט, דותן, עמ' 83, וראה גם דקה"ט, ב"ש, עמ' 28-30). התניית הריפוי בקיומן של
 האותיות יהו"א אינה מדויקת, שהרי בי"ו לא פ"עה' (שמ' ח' יא), למשל, יש יהו"א ואין ריפוי, ומצד
 שני ב'חתי' במסד' (שמ' טו' יג), למשל, אין יהו"א וקיים ריפוי. מבחינה פונולוגית, קיומה של
 תנועה בסמך ליהו"א הוא הגורם לריפוי. אכן כבר במאה ה"א תלה מחברו של 'הורית הקורא' את
 הריפוי בקריאה. היינו בהברה הפתוחה הקודמת לבג"ד כפ"ת (ראה אלדד, עמ' 20). במחברת
 התיבא', היא קיצורו של 'הורית הקורא', נוסחה התניה פונולוגית זו במפורש (ראה מחברת, עמ'
 61). דברי ש"י לא נזכר הרקע הפונולוגי של הכלל אף ברמז. ראה הערה 8 להלן.
- 2 הקיצור יהו"א דומה באותיותיו לשמו של הקב"ה, לכן מתאים כאן הסימן 'מפני שמי נחת הוא' (על
 פי מל' ב' ה). מן הסימן המנימוטכני הזה מצטייר כאילו בג"ד כפ"ת פחד אחז בהן בהיותן ליד יהו"א
 ושינוי ממנהג להידגש בראש תיבה.
- 3 ש"י שאב את כלל יהו"א (אצל הקדמונים או"ה) מן המדקדקים המאוחרים, כגון רד"ק ובלמש.
 הקדמונים מונים תשעה מבטלים. הנה למשל דברי בעל 'טעמי המקרא', עמ' 2: 'ויוצאין מכלל
 הענין הזה ט שמבטלין את הרפי ואילו הן דפסיק ודחיק ואתי מרחיק, ומפיק ה"א ומפיק ר"ו ומפיק
 י"ד ושתי אותיות רצופות שתחת הראשונה שבא ובי"ת ופ"ה'. כרד"ק ובבלמש כלל ש"י רק
 ארבעה מבטלים, ואת המקרים הדגושים האחרים (כגון 'בכ', 'בפ', 'תת') הביא כתוספת לאחר
 שפירט את הארבעה. ראה מכלול, ריטטעני, דף פ ע"א; מקנה אברם, קונטרס ב, דף ב ע"א.
 4 במילה 'כשתוציאם' מסביר ש"י שהמונח 'מפיק' מתייחס לאותיות הר"י העיצוריות, היינו כשהן
 נשמעות. ראה ייבין, מבוא, עמ' 75.
- 5 כוונתו של ש"י היא שתנועת [a] ה'גנובה' נהנית לפני הה"א הסופית, כדין כל 'פתח גנוב', ונמצא
 בסוף המילה הוא מפיק ה"א.

קמוצת, אין לה דין מפי' כמו אֲבִינִי בְרָזֶל, וּמִלְכָּה וְשָׂרִיָּה בְּגוֹיִם] [לפי שי' ש' 10
נח נסתח', ושלשה יוצאי' מן הכלל, קו תוהו, שליו בָּה, ה' בָּס, 1
דע כי שם ההוי"ה יש לו דין מפי', לפי שנקרא באל"ף דל"ת, ושמו' זה
הכלל, כי חדש הוא, ולא ראיתיהו בספרי המדקדקי', גם לא שמעתיהו משו' זה
אדם בעולם, אך תהא ראייה גדולה משמיעה', כי כן הוא בכל המקרא, כמו
שכתבתי בתילים מזמור ב'.

מפסיק

15

פי' אם יבא טעם ששמו פסיק, בין מלה שסופה אהוי' למלה שראשה בגי' כפ"ת, כמו עשו' | כלה, וכן לגרמיה שדומה לתמונת הפסיק, וה"ה אם יבא במלה שסופה אהוי' אחד מן הטעמים המפסיקי', תדגש אות בגי' כפ"ת.

ואלו הן הטעמי' המפסיקי',

20 זרקא, שרי', טפחא, תביר, אזלא, זקף קטן, זקף גדול, פזר גדול, קרני פרה,

* קרל | קרל ק. 12 ראיתיהו ראיתיו ק. ד"מ

9 אבניה ברזל: דב' ח' ט. מלכה ושריה בגוים: איכה ב' ט. 10 קו תוהו: יש' לד' יא (צ"ל תהו). שליו
בה: יח' כגמב (צ"ל שלו). ה' בס: תה' סח' יח. 14 בתילים מזמור ב': מ"ש לתה' ב' יא (עבדו את ה'
ביראה'). 17 עשו כלה: בר' יח' כא.

6 מדקדקי ימי הביניים השתמשו במונח 'צח נעלם' כדי לציין אורך של תנועה המתבטא במעין 'אם
קריאה'. במילה 'שמר' למשל יש לאחר השי"ן 'נח נעלם', מעין 'ש'אמר'. ראה פריס, עמ' 80-81, על
מונח זה אצל אברהם אבן עזרא. לצד 'נח נעלם' שימש באותה הוראה גם המונח 'נח נסתח'. שי'
משתמש כאן במונח זה לציין את האורך הנלווה לתנועה: ב'אֲבִינִי' יש נח נסתח לאחר הה"א, היינו
מעין 'אֲבִינִי'.

7 בחיבורי הדקדוק של ימי הביניים מובאים שלושת היוצאים מן הכלל האלה (שניים בוי"ו ואחד
ביר"ד), אולם בעל 'טעמי המקרא' (עמ' 3) מצרף לכלל המבטל גם יר"ד עיצורית הבאה אחרי חולם,
כגון 'מִיִּגְוִי גְדוּל' (דב' ד' ז). חוספתו של בעל 'טעמי המקרא' תמוהה, שהרי לפי כל הנוסחים
הידועים הגימ"ל של 'גדול' דגושה.

8 מאחר שכלל יו"א (אצל הקדמונים אוי"ה) הוא כלל פונולוגי, אין כל חידוש בכך שבג"ד כפ"ת
אחרי שם הוי"ה הן דגושות. מדברי שי' ברור שלא הבין שהכלל פונולוגי, אלא תלה אותו
בהימצאותן של האותיות יו"א. ראה גם את דבריו על 'חָסָא וְיִזְרָא' בסוף ה'מאמר', להלן שורה
96-94.

9 במ"ש לתה' ב' יא (עבדו את ה' ביראה') מביא שי' דוגמות רבות לדיגוש בגי' כפ"ת הבאות אחרי
שם ה' שי' ש' בו טעם מחבר. ראה שם.

10 הפסק של המונח לגרמיה – ב'תמונתו' הוא פסק, אך דין טעם מפסיק לו. יפה עשה אפוא שי' כאן
בהציבו שלושה רכיבים: פסק, מונח לגרמיה, טעם מפסיק. ולהלן (שורה 20-22) כשהוא מונה את
הטעמים המפסיקים, אינו כולל עממם את הלגרמיה, אלא עם הפסק, וחלוקה זו אינה כראוי.

11 המפסיק שָׁרִי יודע יותר בשמו סגול או סגולתא.

שלשלת, יתיב, חלשא, והיא הבאה בראש תיבה, שני גרישין, רביע, פשט, אתנח,
סוף פסוק: והם י"ז, ועם פסיק והלגרמיה, י"ט.¹²
ויש מהן יוצאין מן הכלל ע"פ המסורת, ויכתבו במקומן, בס"ד.

דחיק

פ"י אם תבא התיבה שסופה ה"א (כי אין לאו"י דין דחיק) סמוכה במקף למלה
שראשה בג"ד כפ"ת או ט"ס שק"ץ נוחל"ס,¹³ והמלה ראשונה או אחרונה מלה
זעירא, ובלבד שתנקד המלה שסופה ה"א קמץ או פתח או סגול, חדגש אות
בג"ד כפ"ת או ט"ס שק"ץ נוחל"ס, כמו זה-בג"ז, מה-פ"רצ"ת, תכסה-ב"ה, אלכה-נא,
אולי אוכל וכה"ב, וכן כשתבא במקף למלה מלעיל, וסוף התיבה מוקדמת
בסגול, חדגש, אע"פ שאין שום אחת משתי המלות זעירא, וכן כתבו בפירוש
קצת מדקדקים, כמו 'חזה-דעת, תליס, מְכַסֶּה-פֶּשַׁע, משלי י"ז, יְקַנְהֵדָעַת,
משלי י"ח, מְעַדֶּה-בְּגֵד, משלי כ"ה, יְרַבֶּה-פֶּשַׁע, משלי כ"ט, הִגָּאֵה-גִּמָּא, איוב ח',
יַפְצֵה-פִּיָּהּ, איוב ל"ה, וכל הדומי' להם, וכמו שאכתוב בסמוך באתי מרחיק
בע"ה, וכן יכסה-בג"ד, יחזקאל י"ח, דגש, כי הוא בסגול, כְּסֵה-בְּגֵד רפי, כי הוא
בקמץ, ושאר התנועות אין להן דין דחיק, וכן במסורת כל זעיר דסמ"ך לעולם
דגוש, בר מארבע מלכים, או אי אי אי.

והבן כי מה שאמרנו, שהמלה שסופה ה"א תהיה נקודה בקמץ, אין זה אלא
כשהמלה זעירא בסוף, אבל אם המלה זעירא מוקדמת, לא תמצא כי אם בפתח
או סגול,¹⁴ ומה שאמרו במסורת כל זעיר דסמ"ך לעולם דגוש בר מארבע מלכי
או אי אי אי, ר"ל בין שהזעיר בראש או בסוף, ושמור זה הכלל, כי דברי קצת
מדקדקי' נבוכים בו, שנראה מדבריהם שתוכל להמצא מלה זעירא ראשונה
בקמץ, חה אינו, ולא מצאתי מי שפירש ענין זה יפה רק בעל מקנה אברהם.

²⁸ ראשונה הראשונה קו, ד"מ ²⁹ וְנִהְיָ (נְהַבּוּ ד"מ ³⁰ חֲדָשׁ יְחֻדָּשׁ
קו, ד"מ ³² מְעַדֶּה-בְּגֵד מְעַדֶּה-בְּגֵד קו, ד"מ / יְרַבֶּה-פֶּשַׁע קו, ד"מ ³⁴ כַּעֲהָהּ בַּעֲדֵי הַצֹּר קו, ³⁵ לֵהָא
לֹאִם ד"מ

²⁸ זהבני: מל"א ג כג מהפרצת: בר' לח כט. תכסה-בה: דב' כב יב. אלכה-נא: רות ב ב.
²⁹ נכהבו: במ' כב ג. ³¹ יחזה-דעת: תה' יט ג. מכסה-פשע: מש' יז ט. יקנה-דעת: מש' יח טו.
³² מעדה-בגד: מש' כה כ. ירבה-פשע: מש' כט טז. היגאה-גמא: איוב ח יא. ³³ יפצה-פיהו: איוב
לה טז. ³⁴ יכסה-בגד: יח' יח ז. כסה-בגד: יח' יח טז. ⁴² בעל מקנה אברהם: מקנה אברס,
קונטרס ב, דף ב ע"א-ע"ב.

¹² ש"י מנה כאן רק את טעמי כ"א ספרים, ולא התייחס כלל לטעמי אמ"ת.
¹³ אחד עשר העיצורים האלה (נוסף על בג"ד כפ"ת) אין להם קו פונולוגי משותף: האותיות הללו
משפשות רק סימן מנימוסכני הסכיון לכלול את כל מקרי הדחיק במקרא.
¹⁴ ש"י מתכוון למילים 'מה' ו'זה'. ראה את דוגמתיו לעיל.

אתי מרחיק

43 הוא נ"כ לאותיות ט"ס שק"ץ נחל"ם, והוא כשתבא ה"א בסוף מלה מלעיל אחי סגול, גם אם תהיה שרשית, כמו משנה כספ, או אחר קמץ, ובלבד מלעיל אחי שרשית, כמו ואעידה גם, תגנה לי, וזבחת פסח, והמלה הסמוכה לה תהיה אחי זעירא או מלעיל באות הראשונה שלה, או באות שנייה אם הראשונה שלה כמו ארצה קנען שהשוו אינו נחשב לתנועה, תדגש אות בג"ד כפ"ת או ט"ס שק"ץ נחל"ם.¹⁵

50 ודע כי אחר סגול לעולם הה"א נכתבת, כי אין ה"א בכח אחר סגול, אבל אחי קמץ, שתוכל להיות בכח, יש חילוק דיעות.

55 כי לפי דעת המכלול, אם הה"א נכתבת, על הרוב רפה אחריה, כמו מלאה גת, מלאה גת, יואל ה', ויש מהן בדגש, כמו נשבה בו.

58 יוצאי מן הכלל, וכן בהגהת לוי חן קורא להם רפויים שלא כמנהג. וגם האפודי בפ' ל"א מספרו כתב כלשון הזה, וכבר נתבלבל ר' דוד

60 בכללים האלה וכתב בספרו על זה מה שיוורה שנעלם ממנו האמת מזה, וכמו השינוי המדקדק המעולה ר' שמואל בן בנשת' וכו', ומה שאמ' כי מעט' נמצאו בדגש אף אחרי הקמץ, הוא שקר, כי הם למאות בכתוב, ובקשת ומצאת, עכ"ל.

ובעל מגן דוד, כי כן קרא שמו להיותו מגן דוד קמחי וללמד עליו וכו'. מטענות מטענות' האפוד וחולתו, כתב על טענה זו זל"ש, זהו לפי ספרו, אבל בספרים המדוייקי' שבזמן רד"ק וכן בספר' המדוייקי' שבינינו לא נמצאו כי אם אותם שהזכיר רד"ק, ע"כ.

65 וכבר הודעת' במאמר המאריך, כי יש מחלוקת בין המדקדקי' אם המאריך עושה המלה מלעיל אם לאו, והמדקדקי' שהביאו כדין אתי מרחיק ומשנה כספ.

45 משנה כספ: קסנה כספ ק. 46 גם ד"מ / ל"ן קי קי / קסח פסח קי 50 אין ה"א בכח אין במ קי. 61 מטענות מטענות' מטענות קי, ד"מ / ול"ס חז לשונו קי. 64 וכבר הודעת' ואני אודיע ד"ס 65 משנה כספ: קסנה כספ ק.

45 משנה כספ: בר' מג'טו (צ"ל ומשנה כספ). 46 ואעידה בס: דב' לא כח. תגנה לי: ש"א כ"א. וזבחת פסח: דב' ס"ב 48 ארצה כנען: כגון בר' י"א לא. 52 דעת המכלול: מכלול, רססע, וק עט ע"ב. מצאה בית: תה' פר' ד. 53 מלאה גת: יואל ד יג. נשבה בו: יש' מ' ז. 54 בעל לשון למודים: לשון למודים, דף ו' (לפי מנייני. אין מספור של הדפים). 55 בהגהת לוי חן: לוי חן, דף יח ע"ב. 56 כתב כלשון הזה: מעשה אפר, עמ' 174. 60 ובעל מגן דוד: מגן דוד, סעיף נה. 64 במאמר המאריך: מהדורתנו, מאמר המאריך, שורה 64 ואילך. 65 ומשנה כספ: בר' מג'טו.

15 לפי ש"י הדחיק והאתי מרחיק נבדלים במקום הטעם במילה הראשונה שבעירוף: אם הטעמה מלרע, הרי זה רחיק; ואם הטעמה מלעיל, הדגש הוא אתי מרחיק. ש"י אינו מתירחיס למוסוס המונסי של הדחיק והאתי מרחיק, וכנראה ראה בהם סוג של דגשים מכפילים.

16 הכונה כנראה לשמואל בנבנשתי בן המאה הי"ד, ואולם איני יודע לאיזה חיבור נתכוון ש"י.

17 כן, 'מטענות' פעמיים (בטעות).

125

ממוצא אחת, והראשונה נקודה בשוא, " כמו עב קטנה גִּלְגָּל איש, בְּהִלְגָּל
 בְּפָרְעָה, והמעט' שיצאו מכלל זה יתבארו במקומו בע"ה.
 ואם מלה ראשונה זעירא, אז אות בג"ד כפ"ת רפויה, כמו לא תִּתְעַב אִישׁ, וְהוֹדִס' לו', כמו שכתבתי עליו בס"ד בפ' כי תצא בשם החכם אבן עזרא, וְהוֹדִס' לו',
 ואז אצל אתה תִּדְבֹר הארכת' בזה הענין, יעויין שם.
 והמכלול יש לו דרכי' אחרי' בשתי אותיות הללו, וכבר השיגו ר' שמואל הנ"ל
 כמו שזכר האמוד, ואני בחרתי דרך רוב המדקדקי'.
 וכתבו ג"כ שכשאמרו בג"ד כפ"ת דסמין ליה רפ', היינו כשיבאו אותיות
 אחרי' אחר אחד מהנקודות, אבל אל"ף שאחר שוא, כמו חָטָא וְיָרָא, ודומיהם,
 חדש אות בג"ד כפ"ת הבאה אחריה.
 והמסורת מנה בכלל הזרים שתי מלות שחצי התיבה דומה לראשונה,
 והראשונה דנושה, והשנייה רפה, והם ושמתי כדכד, נלאיתי כלכל'
 ובשלשת הספרים שהם אמ"ת, שבהם פסוקי קצרי' מאד, משונו' הם
 בסעמיהם, וכבר ביארתים על תשלומם בפתחת ספר כתובי', תהלה לאלקי
 הצבאו' יושב הכרובים.

87 בתקבולין בתקבלי' ר"מ 88 בע"ה בענין הצור ק' 89 התעב התעב ר"מ

87 ככף איש: מל"א יח מד. 88-87 בהכבדי בפרעה: שמ' יד יח. 89 לא תתעב אדמי: דב' כח.
 90 בפ' כי תצא: מ"ש לדב' כג ח. 91 אתה תדבר: שמ' זב. 92 והמכלול: מכלול, ריטטעי, דף פ
 ע"ב ואילך. ר' שמואל הנ"ל: ראה לעיל שורה 58. 93 שזכר האפודי: מעשה אפי, עמ' עמ' 104.
 98 ושמתי כדכד: יש נד יב. נלאיתי כלכל: יר' כ ט (צ"ל ונלאיתי).

19 על הסוגים השונים של 'אותיות ממוצא אחד' ראה למשל דוד קמחי, מכלול, ריטטעי, דף ע"ב
 דף פא ע"ב.